

HORVÁTH GERGŐ

Kataszteri térképek az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárában

A kataszteri térképek

A Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára jelenleg 41 településről csaknem háromezer, 1881 és 1970 között keletkezett kataszteri térképszelvényt őriz, melyek közül a legtöbb (24 település vonatkozásában) 1881. évi keltezésű. Bár a gyűjtemény a „kataszteri térképek” nevet kapta, e térképek jellegüket tekintve nagyobbrészt olyan birtokvázlatok, amelyek a kataszteri térképek alapján készültek, gyakorlatilag azok másolatai.¹ Az alábbiakban az általánosabb esetekben a térképekre „kataszteri térképeként” hivatkozunk, míg a speciális, egyedi esetekben jelezzük az adott térkép pontos típusát.

Az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára a kataszteri térképgyűjteményének törzsanyagát képező irategyüttest 1953-ban vette át a Szolnok Megyei Földhivattól. Az így létrejött gyűjtemény más iratadáoktól származó beszállítások révén az idők folyamán lassan kibővült. Bár a térképgyűjtemény napjainkra a kezdeti állapotához képest jelentős mértékben megnőtt, sajnos még így sem tekinthető a megyét illetően teljesnek, a megmaradt térképek között pedig akad olyan, amelyen a szelvények hiányosak, esetleg még a levéltári beszállítás

előtt az erős igénybevétel miatt megkoptak. Az elhasználódás magyarázható azzal, hogy a térképet sűrűn forgatták, mielőtt levéltárba kerültek volna, az iratok teljes hiánya mögött már elsősorban történelmi okok állnak.

A 20. század első felében a megye lakossága és települései rendkívül súlyos veszteségeket szenvedtek el a két világháború, a román és szovjet megszállás és a tanácsköztársaság pusztításai miatt, amelyek a települési és megyei levéltáron is éreztették hatásukat. Bizonyos szervezeteknek és településeknek szinte egyáltalán nem maradt az 1945-öt megelőző időszakról iratanyaga, más esetekben csak szórványok,

■ Részlet Szolnok kataszteri birtokvázlatáról, 1881 (Forrás: MAPIRE/MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára /= MNL JNSzML/ XV.1.c. K.45.)

■ Tiszaszalók és Tiszaabád még különálló településekként (MNL JNSzML, XV.1.c. K.1.)

1 TÖRÖK ENIKŐ: Felvételi előrajz, kataszteri térkép és birtokvázlat. *Catastrum*, 1. (2014) 2:15–16.

■ Részlet Jászberény 1883. évi kataszteri birtokvázlatának egy szelvényéről (MNL JNSzML, XV.1.c. K.9.)

néhány jegyzőkönyv vagy kevéssé használható töredékek tanúskodnak a helyi igazgatás vagy az adott szerv működéséről. Mindezt tetézték még az 1950-es évek elejének szakszerűtlen selejtezései, valamint a papírhiány miatt indított és erősen átgondolatlan papírgyűjtési akciók, amelyek során további maradandó értékű iratok veszttek oda, nem egy esetben olyanok is, amelyek pedig a háborús pusztításokat túlélték.²

Utóbbi okok miatt alakult ki az 1950-es években a mai levéltári rendszer, amelyben a megyei levéltárak egyik alapfeladata lett az illetékességi területükhöz tartozó, közfeladatot ellátó szervek iratkezelésének ellenőrzése. A maradandó értékű és jogbiztosító iratok fennmaradásának ellenőrzése mellett termé-

zetesen a még esetleg a szerveknél kint levő térképek feltárására és levéltárba szállításának előkészítésére is sor kerül. A levéltár gyűjtőterületi tapasztalatai azt mutatják, hogy a helyi önkormányzatok irattáraiban még napjainkban is előfordulhatnak az első felmérés idején készült kataszteri birtokvázlatok, ugyanakkor e térképek és iratok zömmel az önkormányzatok kevéssé használt, jellemzően elzárt szekrényeiből kerülnek elő, általában olyankor, amikor költözés vagy felújítás miatt a hivatal helyiségeit ki kell üríteni. Ebből a szempontból kijelenthető, hogy a kataszteri térképgyűjtemény nem tekinthető lezártnak, sőt, ennek bővülésére folyamatosan lehet számítani.

Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük, hogy a levéltárunkba az elmúlt évtizedekben

2 Az iratok pusztulásáról és ezek okairól: MUCSI LÁSZLÓ: Iratpusztulások Jász-Nagykun-Szolnok megyében az újkortól a legújabb korig. *Zounek – A MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára Évkönyve*, 34. Szerk.: CSÖNGE ATTILA – POZSGAI ERIKA – SZABÓNÉ MASLOWSKI MADLEN. Szolnok, 2020. 9–34.

A földhivatalos		A földhivatalos	
helyrajzi szám	terület	terület	terület
56	566	567	Bánya (déli) Bányász
	567	568	Köves
	568	569	Bánya
	569	570	Bánya
	570	571	Bánya
	571	572	Bánya
	572	573	Bánya
	573	574	Bánya
	574	575	Bánya
	575	576	Bánya
	576	577	Bánya
	577	578	Bánya
	578	579	Bánya
	579	580	Bánya
	580	581	Bánya
	581	582	Bánya
	582	583	Bánya
	583	584	Bánya
	584	585	Bánya
	585	586	Bánya
	586	587	Bánya
	587	588	Bánya
	588	589	Bánya
	589	590	Bánya
	590	591	Bánya
	591	592	Bánya
	592	593	Bánya
	593	594	Bánya

■ Kenderes község 1884. évi birtokrészleti jegyzőkönyvének borítója és egy oldala (MNL JNSzML, V. 621. f. Kenderes község iratai. Egyéb iratok, 283. rsz.)

igen sokféle helyről kerültek be a maradó értékű iratanyagok, és ez alól a kataszteri térképek sem kivételek. A földhivatali, telekönyvi hatósági feladatokkal foglalkozó szervezetek, hivatalok, esetleg jogutódjaik esetében lényegében evidensnek tekinthetjük, hogy régi kataszteri térképeket, birtokvázlatokat őriznek, az elmúlt évtizedben azonban levéltárunk vett már át ilyen típusú anyagokat helytörténeti egyesülettől, sőt magánszemélytől is. Az ilyen, magánkézben levő, maradó értékű irategyüttesek levéltárba szállítása a biztonságos megőrzés, konzerválás és a hosszútávú felhasználás érdekében elengedhetetlen.

A kataszteri térképek kutatása

Az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára kataszteri térképei a levéltári struktúrán belül a Gyűjtemények fondfőcsoportjában (XV.), a JNSZ Megyei Levéltár térképeinek és tervrajzainak gyűjteménye fond (XV.1.) Kataszteri térképek állagában (XV.1.c.) található meg.

A levéltár kataszteri térképgyűjteményének mélyebb szintű feltárására és elemzésére eddig még nem került sor. A térképekről

először 1968-ban jelent meg nyomtatott segédlet, amely a Hungaricana Közgyűjteményi Portál felületén online elérhető.³ A térképekhez napjainkban a levéltár kutatótermében Excel-táblázatos segédlet is rendelkezésre áll, amely tartalmazza a térképek raktári számát, az ábrázolt település nevét, a térkép keletkezési évét, valamint az esetlegesen még a térképen található nagyobb földrajzi helyek nevét. A térképek a települések ábécérendjében, ezen belül a keletkezési idő sorrendjében követik egymást. A modern kutatási lehetőségekhez igazodva a levéltár az őrizetében levő térképek digitalizálására 2008-ban sikeres pályázatot nyújtott be a Nemzeti Kulturális Alaphoz, ezt követően pedig a térképek digitalizálását és georeferálását az Arcanum Adatbázis Kft. végezte el.⁴ A gyűjteményében levő térképek – a hiányzó területeket más közgyűjteményben található kataszteri térképekkel kiegészítve – az ország többi szelvényei közé illesztve, georeferált formában napjainkban már a MAPIRE (www.mapire.eu) honlapon keresztül bárki számára ingyenesen hozzáférhetők.

Néhány megyei település a 19. század végén,

3 Kéziratok térképek a szolnoki állami levéltárban. Levéltári jegyzékek 1. *Kéziratok térképek a területi állami levéltárakban* XVIII. Bp., 1968. 1810–821. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/JNSM_Lj_01 (Letöltés: 2020. október 19.)

4 FÜLÖP TAMÁS: *Kataszteri térképek a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárban* (Hónap dokumentuma, 2009. február). Online: <http://jnsz.archivportal.hu/id-41-februar.html> (Letöltés: 2020. október 18.)

■ A szolnoki vasúti járműjavító a település 1881. évi kataszteri birtokvázlatán (MNL JNSzML, XV.1.c. K. 45.)

illetve a második világháborút követően, jellemzően kisebb települések összeolvadásával vagy külső részek önállósodásával jött létre, ezért egyes térképek esetében még a közigazgatási változások előtti helyzet figyelhető meg. Így például Abádszalók esetében találunk Tiszaabádról és Tiszaszalókról készült kataszteri birtokvázlatokat, míg Martfű esetében Tiszaöldvár részeként van feltüntetve a település későbbi területe.

A térképekhez kapcsolódó iratanyag

A kataszteri térképek meglétén túl lényeges kérdés, hogy a térképekhez tartozó iratanyag

(kataszteri telekkönyv, birtokívek, birtokrészleti jegyzőkönyvek stb.) fennmaradt, illetve fellelhető-e?

Bár a válasz a kérdésre alapvetően igen, ez is kiegészítésre szorul. A földméréshez kapcsolódó iratok másolatait több települési elöljáróság is megkapta. Mivel a fentebb részletezett okok miatt a megye településeinek irattárai a 20. század folyamán jelentős károkat szenvedtek, nem jelenthető ki egyértelműen, hogy minden település megkapta ezeket a dokumentumokat, ám az szinte bizonyos, hogy a nagyobb városok és községek igen. Több településről is fennmaradtak az 1850-es években felvett betáblázási könyvek, valamint az ideiglenes kataszter iratai, és ennél viszonylag szélesebb települési körből a kataszteri térképek iratai is.

A kutatás megkezdése előtt fontos szem előtt tartani, hogy az iratok sokszor igen hiányosak: nagyjából a megye településeinek ötödéből maradt fenn a kataszteri térképezéshez kapcsolódó bármilyen iratanyag, emellett az iratok jellegüket tekintve is igen eltérő képet mutatnak. A megmaradt iratok között fellelhetők az 1850-es évek ideiglenes kataszteri felmérései során készült adótelekkönyvek, telekkönyvi jegyzőkönyvek, később az immár elkészült részletes kataszteri felméréshez kapcsolódó iratok (birtokrészleti jegyzőkönyvek, telekkönyvek, birtokívek, telekkönyvi végzé-

MÉRÉS ÉVI		MÉRÉS ÉVI		MÉRÉS ÉVI		MÉRÉS ÉVI	
száma	terület	száma	terület	száma	terület	száma	terület
1. 1200	1.200	2. 1500	1.500	3. 1800	1.800	4. 2100	2.100
5. 2500	2.500	6. 3000	3.000	7. 3500	3.500	8. 4000	4.000
9. 4500	4.500	10. 5000	5.000	11. 5500	5.500	12. 6000	6.000
13. 6500	6.500	14. 7000	7.000	15. 7500	7.500	16. 8000	8.000
17. 8500	8.500	18. 9000	9.000	19. 9500	9.500	20. 10000	10.000

■ Túrkeve, 1880-ban készült kataszteri birtokív (MNL JNSzML, V. 572. f. Túrkeve város tanácsának iratai. Birtoknyilvántartások. 407. rsz.)

sek stb.). Sajnálatos módon a megye településeinek nagy része szinte semmilyen kataszteri irattal nem rendelkezik, és még azon településeket illetően is, ahol ilyen iratok megmaradtak, igen nehéz a kutatás, mivel a megmaradt kataszteri irattal sok esetben más dátumozású, mint a rendelkezésre álló térkép. Az iratok többsége a települések irataival együtt, azok részeként került a levéltárba, így ezen irattípusok az egyes települések fondjaiban (V. fondfőcsoport) találhatóak meg. A települési fondokon túl a Szolnoki Járásbíróság mint telekkönyvi hatóság iratai (MNL JNSzML XXV.13. e.) között is találhatóak a szolnoki járáshoz tartozó településekre vonatkozó kataszteri iratok, ezek is – mind időben, mind pedig a vonatkozó településeket tekintve – igen elszórtak. Az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára raktárjegyzékei hozzáférhetők digitális formában a levéltár archív weboldalán (www.szolarchiv.hu), az Adatbázisok/Raktárjegyzék menüpont alatt, valamint papíralapon a levéltár kutatótermében, a frissített raktárjegyzékek pedig fokozatosan kerülnek fel az Elektronikus Levéltári Portálra (www.eleveltar.hu).

A térképekhez készült iratok igen hiányosan maradtak meg, így bár bizonyos szelvényeken az ingatlanokhoz feljegyezték a tulajdonosok nevét, némely ingatlanok tulajdonosainak beazonosítása így is szinte lehetetlen

vállalkozásnak tűnik. A család-, hely- és épülettörténet iránt érdeklődő kutatók számára azonban lényeges információ, hogy bizonyos települések esetében az eredeti kataszteri térkép készítése utáni korrekciókat, változásokat is feljegyezték a birtokvázlatok szelvényeire. Példaként említhetjük Jászberényt, ahol az 1895. évi kataszteri revízió során felmért változásokat a mérnökök a birtokvázlatra is felvették: a belvárosban álló Lehel Vezér Gimnázium helyén (hrsz: 2487) az 1883. évi kataszteri térképen még az eredeti épület szerepel, ám a MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára gyűjteményében található és a MAPIRE-n elérhető georeferált birtokvázlaton már ott látható piros színnel berajzolva az épületnek az 1895. évi felmérés során rögzített új, a maival csaknem azonos formája.

Bár a kataszteri térképeink georeferáltak, ingyenesen és könnyen hozzáférhetők a MAPIRE-n keresztül, a papíralapú térképeink és az egyéb fondokban található, hozzájuk kapcsolódó iratok is elérhetők és kutathatók a levéltárunk kutatószolgálatán (Szolnok, Pozsonyi út 40–42.). A térképekből és az iratokból a reprográfiai költség megtérítése mellett digitális és papíralapú másolat is kérhető. A kutatószolgálatunk nyitva tartásával és működésével kapcsolatos szabályokat megtalálhatják levéltárunk honlapján (www.mnl.gov.hu/jnszml).

■ 1. Jászberény belvárosa az 1883. évi kataszteri térképen (MNL OL, S 78 - 123. téka - Jászberény - 46.³], 2. a birtokvázlaton, berajzolva rajta az időközben felépített Lehel Vezér Gimnázium (MNL JNSzML, XV.1.c.-K.9), 3. a belváros ma, műholdról [Forrás: HERE WeGo]